

«For forfatteren er nemlig et viktig menneske»: Om autentisitetsbegrepet med særlig fokus på Christa Wolfs poetikk

“Because the author is important”: The Concept of Authenticity in Christa Wolf’s Poetological Reflections

Suzanne Bordemann

Førsteamanuensis i allmenn og tysk litteraturvitenskap, Institutt for språk og litteratur, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU

Bordemann har skrevet doktoravhandling om resepsjonen av Jon Fosses tidlige dramatikk i norske og tyske medier (Peter Lang, 2013). Siste artikler: «‘wo ist denn das berühmte souveräne subjekt geblieben?’ Über Kathrin Röggla Prosa des Prekären» (2019) og «Jenny Erpenbecks Gehen, ging, gegangen auf der Folie von Jacques Rancières Konzept einer Logik der Intervention» (2020)

suzanne.bordemann@ntnu.no

Sammendrag

Målet med denne artikkelen er å illustrere noe av autentisitetsbegrepets implisitte ambivalens med hovedvekt på Christa Wolfs (1929–2011) poetikk. I en tyskspråklig kontekst er Wolf et autentisitetens ikon. Hun har preget begrepet «subjektiv autentisitet» – et av litteraturens mest kjente autentisitetspostulat. Ved hjelp av eksempler fra hennes poetikk (og punktvise nedslag i samtidslitteraturens autentisitetsikon Karl Ove Knausgård) blir noe av autentisitetens brede betydningsspekter belyst, samtidig som konseptets ambivalens og polemiske potensial vises.

Nøkkelord

autentisitet, poetikk, Christa Wolf, Karl Ove Knausgård

Abstract

This article focuses on the parameters of the term “authenticity”, mainly in conjunction with the poetological reflections of German Christa Wolf (1929–2011). Authenticity plays a predominant role in Wolf’s poetics. It is an important part of her self-representation to let the reader participate in her search for the truth by stressing and performing a longing for sincerity and authenticity. A few examples from Karl Ove Knausgård (b. 1968), authenticity icon of our times, are also given in order to illustrate some of the puzzles that arise in connection with the conception of authenticity in literature.

Keywords

Authenticity, Poetological Reflections, Christa Wolf, Karl Ove Knausgård

Det autentiske er en mangefasettert diskursiv konstruksjon med en lang og variert begrephistorie.¹ Litteraturbegrepet forhandles og reflekteres i autentisitetsbegrepet, og kriteriet rangerer for tiden høyt både i forfatternes, bokanmeldernes og lesernes vurderingshierarkier.² I den litterære samtdiskursen tolkes kriteriet som regel som tegn på litterær kvalitet. Mange samtdorfatttere bruker autentisitetsbegrepet for å markere sin prekære subjektivitet og sitt sær preg som forfatter. Imidlertid er begrepet høyst ambivalent og ikke alltid positivt konnotert.³ For den tyske forfatteren Juli Zeh (f. 1974) markerer autentisitetens enorme innflytelse en problematisk litteraturforståelse, der det settes likhetstegn mellom fortelling og opplevelse.⁴ I takt med et stadig økende mangfold av former for formidling og overføring, kopi og sitat har det vokst frem en hunger etter umiddelbarhet; stadig flere litterære tekster simulerer opplevelsesumiddelbarhet. «Der Echtheitswahn der Unterhaltungssindustrie verführt dazu, auch in der Literatur nach wirklichen Personen und Vorgängen zu fahnden. Dabei geht verloren, was Literatur ist» (Zeh 2006).⁵

Forfatteren og litteraturviteren Karl-Heinz Bohrer (f. 1932) går enda lenger i sin kritikk av begrepet, når han argumenterer for at det finnes en sammenheng mellom autentisitet og terrorisme. Autentisitetens «jeg-filosofi» peker på en mangel på symbolske, politiske former, en mangel som resulterer i at autentisitet fortrenger kulturelt medierte samtaleformer som f.eks. fiksionslitteratur (Bohrer 1988, 55–87, særlig 61–64). I Zehs argumentasjon vitner autentisitetens nøkkelstilling i offentligheten om en fokusforskyvning fra den litterære teksten til teksteksterne og kunstnerisk irrelevante faktorer: «Die Frage danach, ob das von mir Erzählte ‘wahr’ sei, lässt sich folglich nicht beantworten – weil es die falsche Frage ist» (Zeh 2006).⁶ Det autentiske er en kategori som polariserer og provoserer. Både Zeh og Bohrer forbinder autentisitet med en avtakende litterær kvalitetsbevissthet i offentligheten og advarer på det sterkeste mot utviklingen. Bohrers argumentasjon supplerer diskursen med en ideologisk dimensjon, når han advarer mot at denne utviklingen også kan ha fatale

-
1. Begrepet brukes ofte og i nokså forskjellige kontekster – bl.a. filosofiske, kunstteoretiske og politiske –, slik at det er vanskelig å gi én konsistent definisjon av begrepet (Knaller og Müller 2005, 45). Følgende adjektiver anvendes ofte synonymt eller sammen med autentisitet: «echt, wahrhaftig, redlich, aufrichtig, unverstellt, unvermittelt, unmittelbar, natürlich, einzigartig, original, ursprünglich, verbürgt, bezeugt, eigentlich» (Müller 2006, 55) («ekte, sannferdig, redelig, oppriktig, utilgjort, umediert, umiddelbar, naturlig, ensartet, original, opprinnelig, bekreftet, attestert, egentlig»; egen oversettelse. Dersom ikke annet er oppgitt, er sitatene fra tysk oversatt av undertegnede.)
 2. Også i en litteratur-, kultur- og medievitenskapelig kontekst har det autentiske utviklet seg til å bli et nøkkelord, og på slutten av 1900-tallet og begynnelsen av 2000-tallet kom det en rekke litteratur- og kulturvitenskapelige publikasjoner der begrepet blir drøftet. Eksempler på nyere titler: Berg, J., O. Hügel og Hajo Kurzenberger (red.). 1997. *Authentizität als Darstellung*. Universität Hildesheim; Fischer-Lichte, Erika. 2000. *Inszenierung von Authentizität*. Tübingen/Basel: Francke; Varga, Somogy. 2011. *Authenticity as an Ethical Ideal*. New York: Routledge; Kesimal, Salim og Ivan Gaskell (red.). 1999. *Performance and authenticity in the arts*. Cambridge: Cambridge University Press; Funk, Wolfgang. 2017. *The literature of reconstruction: authentic fiction in the new millennium*. London; Oxford; New York; New Delhi; Sydney: Bloomsbury; Rössner, Michael og Heidemarie Uhl. (red.). 2012. *Renaissance der Authentizität? Über die neue Sehnsucht nach dem Ursprünglichen*. Bielefeld: transcript; Zeller, Christoph. 2010. *Ästhetik des Authentischen: Literatur und Kunst um 1970*. Berlin: De Gruyter; Zuidervlaart, Lambert. 2004. *Artistic truth: aesthetics, discourse, and imaginative disclosure*. Cambridge: Cambridge University Press.
 3. Det Norske Akademis Ordbok gir følgende definisjoner av «det å være autentisk»: 1. «av angitt opprinnelse; ekthet» (især om dokument e.l.) og 2., i overført betydning, «i pakt med sitt innerste vesen; det å være ekte, sann» (NAOB, «autentisk», 25.09. 2018). Betydningssjatteringene varierer imidlertid i takt med empiriske, tolkningsavhengige, normative og evaluerende faktorer.
 4. (Zeh 2006). Flere av Juli Zehs romaner er oversatt til norsk: *Ørn og Engel*, 2003; *Hvis alt er spill*, 2006; *Landsbyen*, 2017. («Juli Zeh», lest 15.01.2019. <https://www.gyldendal.no/Forfattere/Zeh-Juli>).
 5. «Underholdningsindustriens ekthetsfanatisme forleder oss til å lete etter virkelige personer og hendelser – også i litteraturen. Resultatet er at det som kjennetegner litteraturen mistes av synet.»
 6. «Spørsmålet om fortellingen min er sann kan derfor ikke besvares – fordi spørsmålet simpelthen er feilaktig stilt.»

moralske konsekvenser på samfunnssnivå. Tonen og argumentasjonen illustrerer det som Lionel Trilling påpekte i sin innflytelsesrike studie *Sincerity and Authenticity* (1972, 94): «[A]uthenticity is implicitly a polemical concept, fulfilling its nature by dealing aggressively with received and habitual opinion, aesthetic opinion in the first instance, social and political opinion in the next.»

I motsetning til Zeh og Bohrer fremstår det autentiske hos Christa Wolf (1929–2011) og Karl Ove Knausgård (f. 1968) som et prisverdig begrep som ikke bare er positivt, men nødvendig for å bryte med stivnede strukturer i litteraturen. De to er eksempler på samtidsforfattere som i like stor grad, og på forskjellig vis, personifiserer det autentiske i litteraturen. Begge bruker begrepet for å ta avstand fra gjeldende estetiske, sosiale og politiske konvensjoner innenfor sine respektive litterære felt.

Knausgård, Norges autentisitetsikon og prominent representant for en toneangivende autentisitetslengsel, setter opp en dikotomi mellom sann, autentisk litteratur og en regelstyrt, intensjonsstyrt prosakonvensjon han mener «så godt som alle holder seg innenfor» (Knausgård 2010, 23). Dermed markerer Knausgård sitt ståsted i opposisjon til flertallet av sine forfatterkolleger, og implisitt som en berikelse for samtidslitteraturen. I forbindelse med lanseringen av *Min Kamp I* for 11 år siden polemiserte han mot fiksionslitteraturens begrensende normer og grunnleggende estetiske utilstrekkelighet. Hans autentisitetsbegrep har, som kjent, fått bred resonans, i så vel en skandinavisk som i en internasjonal kontekst. Mange fremhevet autentisitet som en etterlenget, fornyende impuls, ikke minst for litteraturvitenskapen og litteraturvitenskapens omgang med tekst etter postmodernismen. Knausgårds selvbiografiske romanserie ble rost for å lykkes med å rive ned skillet mellom litteratur og liv og mellom språk og virkelighet (f.eks. Moi 2011).

For Knausgård impliserer litterær autentisitet en individuell kunstnerisk frigjøringsprosess og – på et overordnet plan – en viktig, fornyende impuls for romangenren. Motoren bak forfatterens selvbiografiske prosaprosjekt var todelt: Han hadde et ønske om å finne en autentisk uttrykksform for sin individuelle kunstneriske kriegerfaring og et håp om å overvinne krisen gjennom subjektiv-autentisk skriving. Bakgrunnen for å gi seg i kast med sitt selvbiografiske, dagboklignende prosaprosjekt var en lengsel etter å skape en «ytterste» autentisitet og et verdensnærvær (Knausgård 2018, 73).⁷

I en tyskspråklig kontekst er Christa Wolf et autentisitetens ikon.⁸ Hun er en av etterkrigslitteraturens store forfattere i Tyskland. Fra 1963, da fortellingen *Der geteilte Himmel* kom ut, og helt frem til hennes død i 2011 skapte Wolfs bøker debatt – på begge sider av muren. I løpet av sitt liv opplevde hun tre stats- og samfunnsformer – nasjonalsosialismen, sosialismen og kapitalismen. Tidlig på 1970-tallet lanserte Wolf sitt kjente begrep «Subjektive Authentizität», som fortsatt fremstår som et av de mest kjente autentisitetspostulatene i tysk samtidslitteratur:

Dies ist durchaus ‘eingreifende’ Schreibweise, nicht ‘subjektivistische’. Allerdings setzt sie ein hohes Maß an Subjektivität voraus, ein Subjekt, das bereit ist, sich seinem Stoff rückhaltlos (das sagt man so hin; jedenfalls so rückhaltlos wie möglich) zu stellen, das Spannungsverhältnis auf sich zu nehmen, das dann unvermeidlich wird, auf die Verwandlungen neugierig zu sein, die Stoff und Autor dann erfahren. [...] [E]s wird viel schwerer, ‘ich’ zu sagen, und doch zugleich oft unerlässlich. Die Suche nach einer Methode, dieser Realität schreibend gerecht zu werden, möchte ich vorläufig ‘subjektive

-
7. Han opplever at autentisitet og verdensnærvær «blir delvis ofret av romanen, til fordel for formen [...]» (Knausgård 2018, 73). Tidligere i boken nevner Knausgård ‘formens’ betydning, men lite spesifikt: «men for at noe i det åpne og uskyldige skal stige fram og bli tilgjengelig, må det avgrensninger til, det er det vi kaller form» (2018, 27).
 8. På norsk foreligger Christa Wolfs fortellinger *Kassandra* (1985), *Sommerstykke* (1990), *Medea* (1998), *Lys levende* (2004) og hennes siste prosaverk, *Englenes by – eller Dr. Freuds Overcoat* (2012).

Authentizität' nennen. (siteret fra Schmidt 2014, 101; se også Hörnigk 2016, 97–101, Theml 2016, 273–277; Kaufmann 1974)⁹

For Wolf er letingen etter et subjektivt og autentisk litterært uttrykk tett knyttet til en refleksjon over samfunnsutviklingen. Det subjektive elementet betraktes som en del av og i sammenheng med en overordnet historisk kontekst. Wolfs store fortjeneste er at hun fornyet litteraturen i DDR ved å introdusere og insistere på subjektivitetens viktige rolle i litteraturen. Wolfs kvinnelige fortellerstemmer har alltid tydelige selvbiografiske trekk og beveger seg i spenningsfeltet mellom subjektet og samfunnet, med staten som motspiller. Hennes autentisitetskonstruksjon avviser den naive forestillingen om å avbilde virkeligheten utenfor språket i litteraturen.

Jeg har innledningsvis pekt på noen ulike perspektiver på autentisitet i litteraturen. I det følgende rettes søkelyset mot Christa Wolfs poetikk for å skissere et autentisetsbegrep, der samspillet mellom litteratur og politikk betraktes som en naturlig del av det autentiske.¹⁰ Nesten samtlige av Wolfs prosautgivelser ledsages av essays og samtaler, der hun reflekterer over sin forfatterrolle og sitt litteraturbegrep. Jeg ønsker å skissere hvordan Wolf bruker autentisetsbegrepet i forbindelse med sitt verk, sin selvforståelse som forfatter og sin oppfatning av litterær kvalitet generelt – sett i forhold til et toneangivende autentisetsbegrep, representert ved Karl Ove Knausgård. Målet er å drøfte noe av autentisitetens brede betydningsspekter i samtidslitteraturen.¹¹

I *Sincerity and Authenticity* (1972) undersøker Lionel Trilling oppriktighets- og autentisetsidelets utvikling i lys av en europeisk filosofisk og litterær tradisjon, med fokus på autentisitet som moralsk ideal og estetisk kriterium. Trilling belyser autentisetsbegrepet iboende ambivalens idet han viser hvordan signifikante kulturelle endringer fører til at individets mulighet til å forene en indre og en ytre autentisitet, til å være identisk med seg selv, gradvis avtar over 400 år, i takt med industrialiseringen og sekulariseringen. Mennesket er fanget i den moderne sivilisasjonens inautentisitet, der den enkelte er nødt til å forstille seg i møte med samfunnets motsigelsesfulle og uforenelige krav.¹² I de to følgende

-
9. «Det er på ingen måte en subjektivistisk skrivemåte, men en som vil ‘gripe inn’. Riktig nok forutsetter den en høy grad av subjektivitet, et subjekt som er villig til å utsette seg for sitt stoff uten forbehold (det sier man så lett, i hvert fall så uforbeholdent som mulig), til å holde ut spenningsforholdet som da vil bli umulig å unngå og til å være nysgjerrig på forvandlingene som stoffet og forfatteren da vil oppleve. [D]et blir mye vanskeligere å si ‘jeg’, men samtidig ofte nødvendig. Letingen etter en metode som kan yte denne realiteten rettferdighet, vil jeg foreløpig kalle ‘subjektiv autentisitet’».
 10. Jeg velger å bruke betegnelsen «poetikk, selv om Wolf ikke bruker begrepet («Poetikk» = «læren om diktekunstens vesen, former og virkemidler», *Store norske leksikon*, lest 15.01.2019. <https://snl.no/poetikk>).
 11. Det foreligger imidlertid mye forskningslitteratur om begge forfatterne og deres litteratursyn. Forskningslitteratur om Karl Ove Knausgård (et lite utvalg): Tjønneland, Eivind. 2010. *Knausgård-koden: et ideologikritisk essay*. Oslo: Spartacus; Andersen, Claus Elholm (red.). 2017. *Så tæt på livet som muligt: perspektiver på Karl Ove Knausgård’s ‘Min kamp’*. Hellerup: Spring Alvheim & Eide; Behrendt, Poul. 2019. *Fra skyggerne af det vi ved : kunst som virkelighedsproduktion*. København: Rosinante. Det finnes også en digital «Karl Ove Knausgård-bibliografi: en internasjonal bibliografi over litteratur og artikler av og om den norske forfatteren Karl Ove Knausgård». Opprettet og vedlikeholdt ved Henrik Keyser Pedersen knaus@bibliografi.no (sist oppdatert 05.12.2018). Forskningslitteratur om Christa Wolf (et lite utvalg): Braunbeck, Helga G. 1992. *Autorschaft und Subjektgenese: Christa Wolfs ‘Kein Ort. Nirgends’*. Wien: Passagen; Dröscher, Barbara. 1993. *Subjektive Authentizität: zur Poetik Christa Wolfs zwischen 1964 und 1975*. Würzburg: Königshausen und Neumann; Fischer-Kania, Sabine. 2011. *Sprache und Literatur im Spannungsfeld von Politik und Ästhetik: Christa Wolf zum 80. Geburtstag*. München: Iudicium; Gansel, Carsten og Sonja Klocke (red.). 2014. *Christa Wolf – im Strom der Erinnerung*. Göttingen: V & R unipress. I 2016 ble «Arbeits- og Forschungsstelle Privatbibliothek Christa und Gerhard Wolf» ved Humboldt-Universität zu Berlin opprettet (<https://www.literatur.hu-berlin.de/de/forschung/archive-forschungsstellen/arbeits-und-forschungsstelle-privatbibliothek-cgw>).
 12. Trilling setter ord på autentisetskonstruksjonens performative selvmotsigelse: «If one is true to one's own self for the purpose of avoiding falsehood to others, is one being truly true to one's own self? The moral end in view implies a public end in view, with all that this suggests of the esteem and fair repute that follow upon the correct fulfilment of a public role» (1972, 9).

delene struktureres det empiriske materialet i henhold til Trillings perspektiv på autentisitet som polemisk kategori – i opposisjon mot I. estetiske og II. sosiale og moralske normer og konvensjoner.

I. Det autentiske som brudd med estetiske konvensjoner

Hos Christa Wolf utkrystalliserer det performative aspektet seg som en vesentlig byggestein i konstruksjonen av litterær autentisitet. Wolf opptrer som vitne til sine litterære figurers prekære subjektivitet og underbygger skildringenes troverdighet og autentisitet med sin opptreden. Forfatterskikkelsen er en synlig og uunnværlig instans for å verifisere sannhetspåstandene i forbindelse med de litterære utgivelsene. På denne måten illustrerer forfatteren autentisitetsbegrepets ambivalens, om enn implisitt gjennom sin opptreden: Hun forfekter et normativt autentisitetsbegrep, der det autentiske borger for kvalitet, men illustrerer samtidig at det autentiske er «en tankefigur», formet på bakgrunn av individuelle perspektiver og objektiverende autentiseringsprosesser (Knaller 2015, 196).¹³

Christa Wolf utfordret DDR-litteraturen ved å introdusere et krav om subjektivitet og individfokus – ‘subjektiv autentisitet’. Litterær autentisitet forutsetter for Wolf et autonomt jeg, som kan innta en kritisk erindrende og reflekterende rolle, uavhengig av sosiokulturelle og politiske kontrollmekanismer (Schmidt 2014, 124–125). Det autentiske er for Wolf knyttet til mimesis-begrepet, men står i et konstant spenningsforhold til den sosialistiske realismens krav om at litteraturen skal speile en objektiv realitet i tråd med det østtyske samfunnets ideologiske overbygning:

Der Autor muss sich stellen. Er darf sich nicht hinter seiner Fiktion vor dem Leser verbergen; der Leser soll ihn mitsehen. [...] Wozu ist denn ein Autor da, wenn er verschwindet, wenn er sich auflöst in einer im Grunde sehr abstrakten und sehr mechanistischen Fiktion von Widerspiegelung? (Wolf 1986a, 302–303)¹⁴

Wolf insisterer på at enkeltindividets subjektive erfaringer og minner er autentisk litterært stoff. Litteraturen er for henne et sted der det selvgranskende, kritiske og oppriktige forfattersubjektet skal være synlig. I så henseende fremstår autentisitet som individualiserings- og frigjøringskategori i Wolfs poetikk. Det subjektivt autentiske står i opposisjon til et ideologisk motivert, konvensjonalisert og skjematiske realismeuttrykk, som dominerte den offisielle diskursen i DDR. Opposisjonsholdningen mot de østtyske myndighetenes offisielle estetisk-ideologiske program avkrevde forfatteren mot – hun var en viktig intellektuell og et forbilde for mange. Wolf omtaler skriveprosessen som anstrengende og samtidig befriende (Wolf 1986a, 305). Denne ambivalansen skyldes at Wolf utfordrer grensene for hvor mye subjektivitet hun kan tillate seg politisk sett, i et regime som drev med utstrakt sensurerings- og overvåkingspraksis.

Wolf levde i Øst-Tyskland helt fra den østtyske staten ble opprettet i 1949 til dens opplosning i 1990. Hun hadde en nøkkelrolle i Øst-Tysklands litteratur og litterære felt, samtidig som hun var en av de få forfatterne som fikk utgitt sine bøker i begge tyske stater (Stephan 1991; Hilmes og Nagelschmidt 2016, 2–63). Litteraturen og forfatterne hadde høy status i DDR. Johannes R. Becher (1891–1958), forfatter og kulturminister i DDR mellom

13. Fokusforskyvningen fra materialet til forfatteren har blitt et ‘fenomen’ som går under navnet «performativ biografisme» i forbindelse med bl.a. Knausgårdss utgivelse *Min Kamp* (Haarder 2014).

14. «Forfatteren må våge å stikke hodet frem. Hun må ikke gjemme seg for leseren bak sin fiksjon, leseren må se henne. [...] Hva skal vi med en forfatter som forsvinner og opp løser seg i en mimetisk fiksjon som i grunnen er abstrakt og mekanisk?».

1954 og 1958, preget det utopiske begrepet «Literaturgesellschaft» for det øst-tyske samfunnet (Emmerich 2009, 40). I DDR ble litteraturen tillagt en sentral didaktisk-oppdragende funksjon; den skulle bidra til å skape et humant samfunn og en øst-tysk identitet, forme befolkningens arbeidsetos og utvikle den reale sosialismen.

Knausgård på sin side fokuserer på kunstnerindividet, når han skriver at det tillærte sto i veien for autentisiteten. Fokuset på litteraritet blokkerte hans forsøk på å skrive autentisk om virkeligheten. I den lille essayboken *Uforvarende* (2018) reflekterer forfatteren over litterær kvalitet og egen skriving, med hovedvekt på romanserien *Min Kamp*. I et forsøk på å overvinne det han opplevde som et misforhold mellom virkelighet og litteratur sluttet Knausgård å tenke på litterære virkemidler, for å prøve å «si det som det er» (2010, 23). Sitatet gir inntrykk av en nærmest førmoderne tillit til at gapet mellom språk og virkelighet kan overvinnes – bare ikke innenfor de vanlige litterære genrekonvensjonene. Knausgård har blitt kritisert for å tilhøre en ny, affirmativ og nostalgisk bølge i samtidskunsten, der selvbiografiske samtidsforfattere prøver å ikke bare minne om en tapt fortid, men later som det går an å gjenskape et fortidig perspektiv på verden i litteraturen.¹⁵ Forfatteren selv skriver ikke uten selvkritikk at *Min Kamp* «begynte som et slags anti-litterært program» (2010, 24). Han understreker romanprosjektets ambivalens, fordi han var i tvil om dets kvalitetsstandarder (2018, 74), m.a.o. om hans autentisitetsideal kolliderte med en konvensjonalisert standard for litterær kvalitet han hadde internalisert, men prøvde å ta avstand fra.

I motsetning til Knausgård kritiserer ikke Wolf fiksjonalitet og litteraritet for å stå i veien for autentisiteten, så lenge forfatteren forvandler sin livserfaring og prekære subjektivitet til kunst: «Das ist keine bequeme Forderung. Es ist wahrscheinlich leichter, sich eine Geschichte zu bauen» (Wolf 1986a, 302).¹⁶ Wolf henspiller på doktrinen om at litteraturen skulle være positiv og affirmativ og fremstille den optimistiske, forbilledlige, sosialistiske helten. Hennes figurer er ikke konsipert over den typiserende sosialistiske realismens lest, men fremstår derimot som sammensatte, motsigelsesfylte, tvilende, reflekterende. Figurene hennes gransker (offisielt) vedtatte årsakssammenhenger og reflekterer kritisk over hvordan selvrealisering – «das Subjektwerden des Menschen» (Wolf 1972 [1968], 220) – kan realiseres innenfor de gitte, sosialistiske samfunnsstrukturene. Så tidlig som i 1965 krever Wolf i sin kjente tale for sentralkomiteen at litteraturen må få lov å ta opp de tragiske, negative og motsigelsesfylte sidene av virkeligheten. Spørsmålet om litteraturens muligheter til å videreutvikle og overskride konvensjoner og begrensninger står sentralt i Wolfs poetikk. Hun snur den sosialistiske realismens doktrine – om at forfattersubjektet skulle være usynlig for at den rette historiske oppfatningen skulle kunne komme til uttrykk – på hodet, idet hun fokuserer på nettopp det subjektive som et uunnværlig element i et autentisk litterært uttrykk. I sin tale i Wolfs begravelse, formulerer forfatterkollegaen Volker Braun det slik: «Sie ging bis an die Grenze, an der man sich selbst als Fremder entgegenkommt» (Braun 2012, 12).¹⁷

For Wolf avhenger prosaens poetiske kvaliteter av at forfatteren er til stede i teksten: «Was ich zu wissen glaube, ist: Daß in dem Moment, wo der Autor sich nicht selbst mit hineingibt in das, was er schreibt, und zwar mit der ganzen Person und ohne Vorbehalt, daß

15. Roman Halfmann kritiserer Knausgård for «estetisk nøy somhet», når han forsøker å gjenskape barnets uskyld og barneblikkets tillitsfulle åpenhet og uvitenhet i bind tre i *Min Kamp*, uten å ta høyde for at det dreier seg om en fortellerstrategi. Halfmann skriver: «Hos Knausgård løper barnene rundt i skogen og later som de er naive, mens de egentlig er minnene til en mann som er dypt fortvilet over sine egne refleksjoner. Han gjør sin oppriktighet, som han selv vet er skadeskutt, til fremstillingens utgangspunkt og forsikrer i teksten hvor naivt han løp rundt som barn. I denne sammenheng diagnostiserer Halfmann en generell nostalgibølge i samtidskunsten» (Halfmann 2017, 16).

16. «Det er ingen lettint fordring. Sannsynligvis er det lettere å lage seg en historie.»

17. «Hun gikk helt til grensen for hvor man kan komme seg selv i møte som fremmed.»

da wahrscheinlich Poetisches nicht entsteht» (Wolf 1986a, 314).¹⁸ Dermed presiserer Wolf at det ikke er virkeligheten som er prosaens egentlige tema, men forfatterens relasjon til virkeligheten; ikke stoffet i seg selv, men måten den enkelte forfatter nærmer seg stoffet sitt på, er avgjørende for autentisiteten.

Knausgård snakker som nevnt om en «ytterste» autentisitet, som han ønsker å oppnå i sin prosa, og han bruker superlativformen for å beskrive en tillitsfull og åpen skriveholdning, der størrelser som estetisk distanse og kritisk formbevissthet er uønskede, forstyrrende elementer. Wolf forklarer derimot, at det er «den indre autentisiteten» det kommer an på i litteraturen:

Mir geht es aber um die innere Authentizität: ein Autor nähert sich einem Stoff in einer Weise, die nur ihm möglich ist, aber die er auch nicht verfehlen darf. Man kann einen Stoff brilliant verfehlen, wenn die innere Authentizität nicht vorhanden ist. Ich sehe das Ziel eines Autors als das Zusammengehen von formaler und moralisch-ästhetischer Authentizität. (Wolf 1984, 93)¹⁹

Sitatet illustrerer at Wolfs autentisitetsbegrep mangler den dikotomien mellom autentisitet og litteraritet som Knausgård setter opp. I hennes litterære program er formal autentisitet og moralsk-estetisk autentisitet to sider av samme sak, moral og estetikk hører nøye sammen (illustrert ved bruken av bindestrek mellom de to ordene).

Når grensen mellom det offentlige og det private oppløses, står den kunstneriske kraften som ligger i kunstuttrykkets symbolske sublimering av det private i fare for å gå tapt (Anz 1994). Bekjennelseslitteratur er beryktet for sin estetiske «nøysomhet», noe Bohrers og Zehs polemikk mot autentisitetens seierstog advarer mot. Samtidig tolkes det «ukamuflert» personlige og bekjennende gjerne som et tegn på skildringenes troverdighet og stoffets autentisitet, ikke minst i Knausgård s Min Kamp. For Christa Wolf medfører beslutningen om å skrive subjektivt-autentisk en rekke sosiale konvensjonsbrudd og identitetskonflikter. For både Wolf og Knausgård innebærer autentisitet å ta opp personlige livskonflikter i litteraturen. Wolf tillater mye nærhet, men blir ikke bekjennende. Bærebjelkene i hennes poetikk er forbindelsen mellom politikk, familie og egen skriving, og det er påfallende hvor tett forbindelsen mellom disse tre faktorene er i Wolfs poetologiske tenkning og autentisitetsforståelse (Böthig 2004).

Som kunstnerisk program favner det autentiske to motstridende poler: Enhver artefakt er per definisjon fiksjon, illusjon og iscenesettelse, mens den samtidig forholder seg til det motsatte, nemlig idelet om det naturlige, umiddelbare og ikke-konstruerte (Dehs 2012). Knausgård s autentisitetsbegrep alluderer til Friedrich Schillers (1759–1805) opposisjon mellom det naive og det sentimentale. Følger vi Schillers distinksjon mellom det naive og det sentimentale menneske, bunner forskjellen mellom de to typene i deres habitus: den naive forfatteren sikter mot å produsere en enhet med naturen ved å gjenskape den så naturlig som mulig, mens den sentimentale forfatteren fremstiller naturen på en selvreferensiell måte – filtrert gjennom subjektets følelser (Schiller 1986 [1795]). I Knausgård s autentisitetsbegrep er kunstnerjeget en kilde til mye uforutsigbart og overraskende, ikke minst for forfatteren selv. I idelet om det naturlige, umiddelbare, ikke-konstruerte ligger mye av Min Kamps autentiske verdi for forfatteren, og det impliserer en revitalisering av ideen om kunstneren som absolutt subjekt og genial skaper.

18. «Jeg tror at i det øyeblikket forfatteren ikke selv går inn i det hun skriver, med hele sin person og uten forbehold, kan det vanskelig oppstå noe poetisk.»

19. «Men det som teller for meg [...] er den indre autentisiteten: Forfatteren nærmer seg stoffet på en måte som bare er mulig for henne, men som hun heller ikke må bomme på. Man kan lett bomme på stoffet sitt, når den indre autentisiteten mangler. For meg er forfatterens mål å koble formal og moralsk-estetisk autentisitet.»

Hva legger Wolf i begrepet «indre autentisitet»? Hun fokuserer ikke på dokumentarisk sannhet, men på en intens og «åpen» beskjæftigelse med fortiden. I den poetologiske utgivelsen *Lesen und Schreiben* (1972) påpeker hun at litteraturen har en substansiell rolle i samfunnet: Litteraturen er uunnværlig når det gjelder å bearbeide fortiden (kollektiv historisk skyld) og reflektere over smertefulle, ofte fortrenge erfaringer som må få komme til overflaten. Individets erindring er både subjektiv og representativ. Dette spenningsforholdet gjør litteraturen til en subversiv og samtidig konstruktiv-kritisk kraft: «Literatur und Wirklichkeit stehen sich nicht gegenüber wie Spiegel und das, was gespiegelt wird. Sie sind ineinander verschmolzen im Bewußtsein des Autors» (Wolf 1972, 213).²⁰ Slik sett er skrivingen en viktig arena for subjektets frigjørings- og individualiseringsprosess – en arena der erfaring først blir muliggjort, fordi den gjennomgår en bevisstgjøringsprosess.²¹ I Wolfs poetologiske refleksjoner fremstår kritikk og selvgransking som nøkkelord. Hennes autentisitetsbegrep bygger på kriterier som rasjonalitet, fornuft og opplysning og er forankret i overbevisningen om litteraturens og forfatterens moralsk-estetiske oppdrag (Hörnigk 2016, 99–101). Oppdraget ligger på to plan: et allment, didaktisk plan, der hun ønsker å aktivere moralsk refleksjon hos leseren, og et individuelt og subjektivt plan, knyttet til målet om å kultivere sin individuelle personlighet. Introspeksjon og samfunnsengasjement henger sammen og forsterker hverandre gjensidig i Wolfs poetikk. Hennes autentisitetsbegrep retter søkelyset mot subjektet som samfunnsvesen.

II. Den autentiske forfatterrollen og brudd med sosiale og moralske konvensjoner

Autentisering kalles en handling eller en prosess som fører til at et subjekt eller et objekt anerkjennes som autentisk av en legitimerende instans. Det forutsetter naturligvis troverdighet – i så henseende er autentisitet et kommunikativt begrep og selvfremstillingen en vesentlig faktor for troverdigheten og forutsetningen for prosjektets legitimitet. Forestillingen om autentisk kunst er uløselig knyttet til kunstvilje og kunstnerisk integritet, og dermed avhengig av kunstnerens selvfremstilling og adekvate oppreden innenfor gjeldende sosiale konvensjoner. Wolf formulerer seg slik: «Übrigens: Ich rede nicht von ‘Wahrhaftigkeit’, wenn ich ‘Authentizität’ sage – das heißt, ich moralisiere nicht. Wahrhaftigkeit muß vorausgesetzt werden, ohne sie gibt es überhaupt keine Literatur» (Kaufmann 1974, 95).²²

Få forfattere har lagt så stor vekt på sin personlige sannferdighet som Christa Wolf (Emmerich 2011, 308). Overbevisningen om forfatterens ansvar som historisk tidsvitne og de samfunnsmessige forpliktelsene en slik rolle medfører står og faller med vitnesbyrdets og budbringerens troverdighet. Forfatteren borger for erindringens sannhetsgehalt. Wolfgang Emmerich understreker at den østtyske litterære diskursen ikke bare muliggjorde, men regelrett fremprovoserte forfatterens selviscenesettelse som talerør for sannhet og kunnskap. I forbindelse med Wolfs lesninger beretter han om en formelig luthersk gestus og selviscenesettelsespraksis som skal ha vært nokså utbredt i det østtyske samfunnet: «Her står jeg og kan ikke annet» (Emmerich 2011, 308–309).

Wolf fikk tidlig rykte på seg for å være et moralsk forbilde som står engasjert inne for verdier som moralitet og sannferdighet (Meyer-Gosau 1997, 269); en forfatter som tar opp

20. «Litteratur og virkelighet står ikke overfor hverandre som speil og som det som speiles. De er smeltet sammen i forfatterens bevissthet.»

21. Dramatikeren Heiner Müller skal ha omtalt Wolf som «skrivende lærerinne».

22. «Forresten: Jeg snakker ikke om ‘sannferdighet’, når jeg bruker ordet ‘autentisitet’ – dvs. jeg moraliserer ikke. Sannferdighet må være en uuttalt forutsetning, uten sannferdighet finnes det ingen litteratur.»

brennende samfunnsspørsmål og som viser mer mot enn de fleste når hun kritiserer forholde i DDR. Hennes selrvansakende holdning og insistering på autentisitet høstet ikke bare beundring, men også hån og irritasjon i vesttyske medier. Kritikken kulminerte i den såkalte tysk-tyske litteraturstriden (1990–91), som er et godt eksempel på autentisitetens polemiske potensial. Litteraturstriden startet i de store avisene *Frankfurter Allgemeine Zeitung* og *Die Zeit*. Det var Wolfs fortelling *Was bleibt* (1989) som utløste denne lange, omfattende og bitre litteraturstriden, fordi den ble oppfattet som en autentisk selvbiografisk beretning, som en faksjon. Fortellingen er preget av en selrvansakende og systemkritisk tone. Vi møter en kvinnelig, navnløs jeg-forteller og forfatter som bor i Øst-Berlin. Hun vet at hun blir overvåket av Stasi (statssikkerhetstjenesten og overvåningspolitiet), og boken handler om hvordan hun prøver å takle denne situasjonen og reflektere over sin utilstrekkelighet. Jeg-fortelleren lengter etter å finne «et nytt språk», et «fritt» språk, og hun kritiserer seg selv for manglende mot. Kritikernes ankepunkt mot boken var at den ble skrevet på 1970-tallet i DDR, men at den først kom ut etter Øst-Tysklands sammenbrudd. Dermed var tekstens tilbakeskuende systemkritikk ikke bare blitt ufarlig, men for mange provoserende. Christa Wolf – DDRs «sannhetsapostel» – kritiserte et system som ikke lenger eksisterte og stiliserte seg selv til et offer for DDR-diktaturet, selv om hun hadde blitt boende i Øst-Tyskland og nytt godt av mange privilegier. Ordskiftet utviklet seg til et offentlig tribunal da det ble kjent at «statsdikteren» Wolf hadde vært «Inoffizieller Mitarbeiter» (IM, informant for overvåningspolitiet Stasi) i to år på 1950-tallet – noe hun selv hevdet hun hadde glemt.²³ Christa Wolf-biografen Jörg Magenau beskriver prosessen som forfatterens «diskursive ekspropriasjon» (2002, 411). Også i utlandet la man merke til debattens innbitte og usaklige karakter. Da Christa Wolf ble utnevnt til «Officier des Arts et des Lettres» i september 1990 av den daværende franske kulturministeren Jack Lang, tok han litteraturens autonomi og sær preg i forsvar, idet han, i likhet med Zeh (se note 4) kritiserte at «det som kjennetegner litteraturen mistes av syne». Han sa: «vi mener denne kampanjen er überettiget, überettiget fordi denne boken, et veldig fint verk om erindringer, smerte og ironi, ikke kan behandles som en lederartikkel, en petisjon eller en pamflett».²⁴

Knausgårdss poetologiske refleksjoner illustrerer andre sider ved autentisitetsbegrepets implisitte polemikk. I *Uforvarende* møter vi en forfatter som, til tross for sine tvil, har en forbløffende stor tiltro til at hans individuelle, autentiske stemme har nok litterær tyngde, relevans og bærekraft i seg selv – uavhengig av genrekonvensjoner, refleksjon eller bearbeidelse. I utgangspunktet kolliderte prosaprosjektet *Min Kamp* med Knausgårdss forestilling om forfatterrollen og dens yrkesetos: Kunne han stå bak et litterært prosjekt han selv så på som lite kunstferdig, i og med at han på samme tid var drevet av et sterkt ønske om å leve opp til det han mente rollen som respektert forfatter krevde av ham? Men etter hvert snur han det han først anså for å være en potensiell mangel på litterær kvalitet, til et positivt og nødvendig valg – i lys av autentisiteten, når han fremstiller sin kompromissløse subjektivitet som strategi for å komme ut av litterære, genrespesifikke stengsler og paradoxer.

Kunstneren skaper noe utfra sitt kunstneriske indre, og står som garantist for kunstnerisk kvalitet. Forfatteren argumenterer faktisk med at det ikke egentlig finnes tilegnelsesmåter som kunne ha gjort ham i stand til å skape den type nærværestetikk vi finner i *Min Kamp*. Det unike individet bryter med tradisjonen og skaper noe nytt gjennom sin naturbegavelse – uavhengig av og i opposisjon mot konvensjonene (Knausgård 2018, 33–34;

23. Striden er grundig dokumentert i Anz 1991.

24. «dass uns diese Kampagnen als ungerechtfertigt erscheint, ungerechtfertigt, weil dieses Buch, ein sehr schönes Werk der Erinnerung, des Schmerzes und der Ironie, nicht wie ein Leitartikel beurteilt werden kann, wie eine Petition oder ein Pamphlet» (siteret fra Grub 2003, 202).

Knausgård 2010, 31). I sine forsøk på å forstå seg selv og omverdenen søker den mannlige protagonisten Karl Ove råd hos seg selv.²⁵ Som redskap i en kunstnerisk frigjørings- og estetisk fornyingsprosess fremstår autofiksjonen, som i seg selv ikke nødvendigvis er særlig interessant stoff, straks som noe betydningsfullt.²⁶ Hans individuelle liv er motoren bak skrivingen, og han har ingen ambisjoner om å være representativ i sin prosa (2018, 13).²⁷ Samtidig favoriseres forfatterens kompromissløse kunstvilje fremfor motivets moralitet. Her ligger naturlig nok mye av autentisitetens polemiske potensial, på et moralsk plan.

Denne holdningen avviker i stor grad fra Wolfs autentisetsbegrep. I etterordet til brevvekslingen mellom Bettina von Arnim (1785–1859) og Karoline von Günderode (1780–1806), først utgitt av Bettina von Arnim i 1835, stiller Christa Wolf et åpent spørsmål om ikke Günderode underkastet seg et regelverk preget av et maskulint geni-begrep. Hun henvender seg direkte til leseren, og spør: «Könnte nicht, frage ich mich und Sie, der öfter, manchmal auch heuchlerisch beklagte Mangel an weiblichen Kunst-'Genies' außer mit den Lebensumständen der Frauen auch mit ihrer Utauglichkeit zusammenhängen, sich dem auf den Mann zugeschnittenen Geniebild einzupassen?» (Wolf 1979, 582).²⁸ Wolf antyder muligheten av at Günderode ikke klarte å forene forventningene knyttet til en maskulint preget genirolle: å skille mellom arbeid og liv, å skape kunst på bekostning av livet, fremkalle en indre holdning og distanse som gjør det mulig å gjøre de andre til objekter, på bekostning av de mellommenneskelige relasjonene.

Der Knausgårdss poetikk konstruerer en kult rundt det unike kunstnerindividet, er Wolfs insistering på subjektivitet forankret i en sosial og politisk motivert målsetting om å skape en sammenheng mellom biografi, samtid og samtidsengasjement i litteraturen (Stephan 1991, 7–24). I den forbindelse lanserer Wolf begrepet «litteraturens fjerde dimensjon»: «Die Tiefe – gemeint ist eigentlich: poetische Wirksamkeit – einer Arbeit entsteht dadurch, daß der Autor seine Zeit und sein Engagement als vierte Dimension dazugibt» (Wolf 1986b, 314–315).²⁹ Fortellingens fjerde dimensjon består av fortelleren selv, hennes samfunnsgasjement og hennes rolle som historisk tidsvitne. Litteraturen beskrives i Wolfs poetikk som en arena, der erfaring lagres og overleveres til kommende generasjoner, men også som et sted der potensiell erfaring kan testes ut på papiret (Wolf 1972; Kaufmann 1974). På et kollektivt plan bidrar litteraturen til å gjøre samfunnet til et bedre sted å være. På individplanet yter litteraturen et vesentlig bidrag til at den enkelte kan utvikle seg til å bli et subjekt: «Prosa schafft Menschen» («Prosa skaper mennesker», Wolf 1972, 219).

Wolf definerer sin rolle og integritet i forhold til et sosialt ansvar om å forhandle individuelle og tidshistoriske konflikter på tvers av myndighetenes rigide sensureringspraksis. Wolf satte seg store mål. Hun så det som sin oppgave som forfatter å granske sin generasjons samvittighet og finne ut hvordan det sto til med den, noe som selvsagt må sees i lys av krigserfaringen (Wolf 1986a, 311).

25. Knausgårdss autentisetsbegrep står i tydelig gjeld til Jean-Jacques Rousseaus (1712–1778) tanker om individualitet og natur, fornufts- og opplysningskritikk, dyrking av menneskets indre liv og affinitet til romantikken, ikke minst når forfatteren fremstiller seg selv som isolert kunstnersubjekt (Rousseau 1959, se også Mecke 2006).

26. Begrepet «autofiksjon» ble først brukt av forfatteren Serge Doubrovsky i forordet til sin roman *Fils* (1977) definert som fiksjon om helt reelle hendelser. I autofiksjon møtes to på mange måter motstridende konsepter: selvbiografien og fiksionslitteraturen.

27. Imidlertid ser vi i *Uforvarende* at Knausgårdss poetikk ikke er fri for tanken om representativitet når han konstaterer: «for hva skulle litteratur handle om annet enn det fellesmenneskelige, det allmennmenneskelige [...]?» (53).

28. «Kan det være mulig, spør jeg meg selv og dere, at mangelen på kvinnelige kunst-'genier', som ofte beklages, selv om klagen ikke alltid er oppriktig ment, ikke bare henger sammen med kvinnenes livsvilkår, men også med vår manglende evne til å gjøremannens genibilde til vårt?»

29. «Dybden i et prosaarbeid, dvs. teksts poetiske slagkraft, oppstår når forfatteren bruker sin tid og sitt engasjement som en 'fjerde dimensjon'.»

Wolfs autentisitetsbegrep balanserer mellom en kunstnerisk bevissthet om egen subjektivitet og en overbevisning om litteraturens representativitet. Når Wolf hevder at «forfatteren er [...] et viktig menneske» (Wolf 1972, 213), vitner det om en grunnleggende tillit til at det er mulig å forene og forsone det generelle, sosiale og det individuelle i forfatterens skrift. Hun har blitt kritisert for å forfekte et utidmessig, formoderne og forenklet syn på individualitet og identitet (Meyer-Gosau 1997, 275–276).³⁰ I lys av en slik rolleforståelse er det lite overraskende at hun kanskje mer enn noen insisterte på sin moralitet:

Ich kann mir nicht vorstellen, daß Schreiben und Leben im Grundsätzlichen auseinanderklaffen. Ich könnte mir nicht denken, daß man als Autor eine bestimmte Moral vertritt, ja moralisiert (was ich, zugegeben, tue) und als Mensch dieser Moral absolut entgegenlebt. Ich sehe den Versuch einer dauernden Annäherung, eine Übereinstimmung wird es aber nie geben. (Wolf i Böthig 2004, 214)³¹

Det er først med modernismen at det autentiske utvikler sin sentrale rolle i kunstteorien, og her knyttes begrepet også til en moralfilosofisk diskurs (Knaller og Müller 2005; Trilling 1972).³² Selv etter den østtyske statens sammenbrudd holdt Christa Wolf fast ved sin overbevisning om at forfatteren er representant og talerør for en kollektiv generasjonserfaring og viktig motor i samfunnsutviklingen. Allerede i 1976 var denne troen blitt satt på prøve. Da strammet statsmaktene inn sin kulturpolitiske kurs og en rekke viktige kunstnere ble utvist fra landet. Wolf måtte innse at de intellektuelles politiske «innblanding» var uønsket. Hun beskriver denne smertelige erkjennelsen slik: «Das reine Zurückgeworfensein auf die Literatur brachte den Einzelnen in eine Krise; eine Krise, die existentiell war» (sitert fra Meyer-Gosau 1997, 272).³³

Spørsmålet om hvordan individet kan tjene samfunnet og fellesinteressen kan virke merkelig foreldet i dag. Den klassiske konflikten – det heltemodige individet i opposisjon mot samfunnet – hadde lenge gyldighet i DDR-litteraturen. Forholdet mellom det private og politiske har endret seg, Knausgård er ett eksempel av mange som illustrerer dette. Wolf kjempet for intellektuell og moralsk selvhevdelse i et restriktivt politisk regime. Knausgård fokuserer på forfatterindividets vanskeligheter med litterære regler og konvensjoner. Selv i en ‘postutopisk’ tid står forfatterindividet i sentrum. Riktignok ikke som politisk kraft og samfunnsfornyer, men som kunstnerindivid i sin kamp for å løsøre seg fra estetiske, sosiale og moralske konvensjoner.

Hos Wolf er kunstneren derimot i en særposisjon i forlengelse av sitt politiske ansvar, sin representative rolle og sitt bidrag til folkeopplysning og nasjonsbygging. Hun kobler autentisitetskravet til en bevissthet om og en insistering på viktigheten av det enkelte individets konstruktiv-kritiske subjektivitet. En medvirkende årsak til at Christa Wolf har vært så høyt aktet og samtidig omstridt henger sammen med hennes selvforståelse og selviscenesettelse som sannferdig talerør for menneskets eksistensielle spørsmål.

30. «Der Autor nämlich ist ein wichtiger Mensch.»

31. «Jeg kan ikke forestille meg at det finnes noe grunnleggende gap mellom skrivingen og livet. Jeg kan ikke forestille meg at man står for en bestemt moral som forfatter, ja moraliserer (noe jeg må innrømme at jeg gjør) og lever i en absolutt motsetning til denne moralen. Jeg ser et forsøk på en vedvarende tilnærming, men en overensstemmelse vil ikke være mulig.»

32. Marianne Egeland (2015) bruker bl.a. Charles Taylors autentisitetsbegrep i sin artikkel om «Anerkjennelse og autentisitet i virkelighetslitteraturen».

33. «Å bli kastet tilbake på litteraturen, og bare litteraturen, førte for den enkelte til en krise, en krise som var eksistensiell.»

«Til helvete med autentisiteten»?³⁴

I denne artikkelen har jeg vist eksempler på autentisitetsbegrepets iboende ambivalens med særlig fokus på Christa Wolfs poetikk. Målet var å anskueliggjøre noe av autentisitetens betydningsmangfold ved hjelp av Wolfs poetikk i møte med korte utdrag fra Karl Ove Knausgårdss poetikk.

Det kan slås fast at det finnes en del berøringspunkter mellom Wolfs og Knausgårdss autentisitetsfokus, selv om de to forfatternes begrepsforståelser springer ut av og refererer til grunnleggende forskjellige historiske, politiske, generasjons- og kjønnsrelaterte sammenhenger.

Wolf og Knausgård iscenesetter autentisitet, idet begge fremhever sin sannhetssøkende holdning og sin kunstvilje som sentrale motivasjonsfaktorer i sin kunst. Trilling påpekte innledningsvis i artikkelen at det moderne mennesket ofte er splittet mellom en indre og en ytre autentisitet. Det uttalte ønsket om å overvinne et slikt gap i sin skriving står sentralt i både Wolfs og Knausgårdss bruk av begrepet. Begge retter sitt kritisk-analyserende blikk på samfunnets og miljøets forstillelser og usannheter – men også på sin personlige utilstrekkelighet i møte med disse og i sine forsøk på å skape noe «sant og autentisk» (Knausgård 2010, 23). Det autentiske er uløselig knyttet til det performative: Begge forfatterne legitimarer sine normative autentisitetsbegreper ved å vektlegge at deres sannhetssøkende og sannhetskrevende opptræden er paret med en mer eller mindre kompromissløs selvransakelse. Og begge fokuserer på sine anstrengelser for å fri seg fra en indre og en ytre sensur, fra indre og ytre stengsler.

I Wolfs poetikk impliserer det subjektivt autentiske en kritikk av den sosialistiske realismens dogmer, og vi har sett at hennes autentisitetsbegrep i stor grad bunner i generasjons-spesifikke historiske og politiske forhold. Utdrag fra Christa Wolfs poetikk har illustrert autentisitetsbegrepets semantiske ytterpunkter i betydningsspekteret mellom en individualisering-skategori som markerer forfatterens subjektive poetologiske ståsted og et allmenn-gyldig, normativt og legitimrende kriterium for litterær kvalitet generelt (om denne ambivalansen se Knaller 2006, 35). Christa Wolf har, mer enn noen annen DDR-forfatter, vedkjent seg et poetologisk prinsipp som bygger på subjektiv-autentisk, individuell og tidshistorisk erfaring og samtidig understreket at realiteten ikke kan avbildes som «etwas Selbstverständliches, Fertiges, ohne Umschweife Darstellbares» («en selvfølge, noe ferdig, noe som lar seg avbilde uten omsvøp», Emmerich 2009, 204, sitert fra Schmidt 2014, 101).

Knausgård på sin side opponerte mot «doktrinen om at kunsten, formen og språket på død og liv må oppfattes som fundamentalt adskilt fra livet», da han forsøkte å fange virkeligheten i språket og skape et «symbiotisk» nærvær i sitt selvbiografiske skriveprosjekt (Moi 2011; Knausgård 2018). I Wolfs og Knausgårdss autentisitetskonstruksjoner – så vel i Wolfs ‘subjektive autentisitet’ som i Knausgårdss fokus på det ‘uforvarende’ i skriften – fremstår autentisitet som en selvrefleksiv gest der søkeret settes mot det egne poetologiske ståsted og medieringens problem. Men Wolfs autentisitetskonstruksjon fremstår som mer kompleks og interessant – fordi hun, som sitatet over viser, i større grad sikter mot å skape en reflektert, ‘filtrert’ umiddelbarhet. Knausgård knytter det autentiske på sin side til det naturlige. Naturen kan ikke forstille seg, den er simpelthen det den er. Samtidig tvilte han på prosaprosjektets litterære kvalitet. Riktignok påpeker Knausgård autentisitetsbegrepets – ‘det uforvarendes’ – iboende ambivalens, men det overrasker like fullt at genitanken, knyttet til en oppfatning om den autentiske kunstens opposisjon mot det fornufts- og regelstyrte,

34. Zeh (2006) bruker den polemiske tittelen: «Zur Hölle mit der Authentizität», og hun kaller artikkelen «Zwischenruf».

forsvarer sin posisjon i feltet. I så henseende illustrerer Wolf og Knausgård forskjellige ytterpunkter av autentisitetsbegrepet: genitanken og anti-genitanken. I den ene enden av skalaen fokuserer Knausgård på det kreative mannlige forfatterindividet som kjemper sin ensomme kamp for å kunne skape litteratur utfra sin subjektive sjelelige disposisjon, i den andre enden av skalaen tar Wolfs autentisitetsbegrep utgangspunkt i troen på diktergjerningen og litteraturens viktige rolle som bevissthetsdannende aktør.

I lys av det faktum at det autentiske alltid er mediert og iscenesatt, fremstår det i større grad som et kommunikasjonsredskap enn et kjennetegn ved den litterære teksten. Eksemplene illustrerer at det er problematisk å fortsatt skulle hevde at autentisitet er en egenskap og en tilstand som er et resultat av kriterier som det sanne, gode, riktige og skjønne (Knaller og Müller 2005; Ecker 1997). Her har det skjedd en markant endring i løpet av en relativt kort tidsperiode. Mens Wolfs autentisitetsbegrep kunne bli kritisert for å være (for) tett knyttet til hennes offentlige stilling og oppreten for bare rundt 20 år siden (Schlich 2002, 25–28, særlig 27), har dagens fokusforskyvning fra tekstmaterialet til forfatterskikkelsen – en utvikling Juli Zeh polemiserte mot for bare 15 år siden – blitt vanlig og legitim. Artikkelens korpus illustrerer autentisitetens uskarpe konturer – begrepet er nå som før preget av paradoks. Jeg er enig med Zeh i at begrepet synes å egne seg dårlig i en diskurs om litterær kvalitet. Det virker mer formålstjenlig å snakke om «autentisitetens effekter» enn det autentiske i litteraturen.

Litteratur

- Andersen, Claus Elholm (red.). 2017. *Så tæt på livet som muligt: perspektiver på Karl Ove Knausgård's 'Min kamp'*. Hellerup: Spring Alvheim & Eide.
- Anz, Thomas. 1991. *Es geht nicht um Christa Wolf. Der Literaturstreit im vereinten Deutschland*. München: Edition Spangenberg.
- . 1994. «Neue Subjektivität». I *Moderne Literatur in Grundbegriffen*, redigert av Dieter Borchmeyer og Viktor Žmegač, 327–330. Tübingen: Niemeyer.
- Behrendt, Poul. 2019. *Fra skyggerne af det vi ved : kunst som virkelighedsproduktion*. København: Rosinante.
- Berg, Jan, Hans-Otto Hügel og Hajo Kurzenberger (red.). 1997. *Authentizität als Darstellung*. Hildesheim.
- Böthig, Peter (red.). 2004. *Christa Wolf. Eine Biographie in Bildern und Texten*. München: Luchterhand.
- Bohrer, Karl Heinz. 1988. «Über den Mangel an Symbolischem». I *Nach der Natur. Über Politik und Ästhetik*, 55–87. München: Hanser.
- Braun, Volker. 2012. «Totenrede». I *Wohin sind wir unterwegs? Zum Gedenken an Christa Wolf*, 11–14. Berlin: Sonderdruck edition suhrkamp.
- Braunbeck, Helga G. 1992. *Autorschaft und Subjektgenese: Christa Wolfs 'Kein Ort. Nirgends'*. Wien: Passagen.
- Dehs, Jørgen. 2012. *Det autentiske. Fortællinger om nutidens kunstbegreb*. København: Vandkunsten.
- Det Norske Akademis Ordbok (DNAO), s.v. «autentisk», lest 25.09.2018, <https://www.naub.no/ordbok/autentisk>
- Doubrovsky, Serge. 1977. *Fils*. Paris: Gallimard/Folio (éditions galilée).
- Dröscher, Barbara. 1993. *Subjektive Authentizität: zur Poetik Christa Wolfs zwischen 1964 und 1975*. Würzburg: Königshausen und Neumann.
- Ecker, Hans-Peter. 1997. «Wer will schon einedürre Gouvernante sein? Zum Umgang mit DDR-Literatur nach der Wiedervereinigung. Modellfall 'Subjektive Authentizität'». I *Retrospect and Review. Aspects of the Literature of the GDR 1976–1990*, redigert av Robert Atkins og Martin Kane, 46–61. Amsterdam, Atlanta: Rodopi.
- Egeland, Marianne. 2015. «Anerkjennelse og autentisitet i virkelighetslitteraturen». *Norsk Litteraturvitenskapelig Tidsskrift* 18 (1): 34–48.

- Emmerich, Wolfgang. 2011. «Autonomie? Heteronomie? DDR-Autoren zwischen Fremd- und Selbstinszenierungen». I *Schriftstellerische Inszenierungspraktiken – Typologie und Geschichte*, redigert av Christoph Jürgensen og Gerhard Kaiser, 293–312. Heidelberg: Winter.
- . 2009 [1981]. *Kleine Literaturgeschichte der DDR*. Berlin: Aufbau.
- Fischer-Kania, Sabine. 2011. *Sprache und Literatur im Spannungsfeld von Politik und Ästhetik: Christa Wolf zum 80. Geburtstag*. München: Iudicium.
- Fischer-Lichte, Erika. 2000. *Inszenierung von Authentizität*. Tübingen; Basel: Francke Verlag.
- Funk, Wolfgang. 2017. *The literature of reconstruction: authentic fiction in the new millennium*. London; Oxford; New York; New Delhi; Sydney: Bloomsbury.
- Gansel, Carsten og Sonja Klocke (red.). 2014. *Christa Wolf – im Strom der Erinnerung*. Göttingen: V & R unipress.
- Grub, Frank Thomas. 2003. ‘Wende’ und ‘Einheit’ im Spiegel der deutschsprachigen Literatur: Ein Handbuch, Band 1, Untersuchungen. Berlin: de Gruyter.
- Halfmann, Roman. 2017. «Die neue Nostalgie in der Gegenwartskultur». *Weimarer Beiträge* 63 (1): 5–26.
- Hilmes, Carola og Ilse Nagelschmidt (red.). 2016. *Christa Wolf Handbuch. Leben – Werk – Wirkung*. Stuttgart: Metzler.
- Hörnigk, Therese. 2016. «Lesen und Schreiben (1968) – ‘subjektive Authentizität’». I *Christa Wolf Handbuch. Leben – Werk – Wirkung*, redigert av Carola Hilmes og Ilse Nagelschmidt, 97–101. Stuttgart: Metzler.
- Haarder, Jon Helt. 2014. *Performativ biografisme: en hovedstrømning i det senmodernes skandinaviske litteratur*. København: Gyldendal.
- Kaufmann, Hans. 1974. «Gespräch mit Christa Wolf». *Weimarer Beiträge. Zeitschrift für Literaturwissenschaft, Ästhetik und Kulturtheorie*. 20 (6): 90–112.
- Kemal, Salim og Ivan Gaskell (red.). 1999. *Performance and authenticity in the arts*. Cambridge University Press.
- Knaller, Susanne og Harro Müller. «Authentisch/Authentizität». I *Ästhetische Grundbegriffe*, 2005, bind 7, 40–65. Stuttgart, Weimar: Metzler.
- Knaller, Susanne. 2006. «Einleitung. Authentizität und kein Ende». I *Authentizität. Diskussion eines ästhetischen Begriffs*, redigert av Susanne Knaller og Harro Müller, 7–16. München: Wilhelm Fink.
- . 2015. *Die Realität der Kunst. Programme und Theorien zu Literatur, Kunst und Fotografie seit 1700*, 191–197. Paderborn: Wilhelm Fink.
- Knausgård, Karl Ove. 2010. «I Røykeavdelingen på Havets Bunn. Tore Renberg intervjuer Karl Ove Knausgård». *Samtiden* (1): 20–45.
- . 2018. *Uforvarende*. Oslo: Oktober.
- Magenau, Jörg. 2002. *Christa Wolf. Eine Biographie*. Berlin: Kindler Verlag.
- Mecke, Jochen. 2006. «Der Prozeß der Authentizität. Strukturen, Paradoxien und Funktionen einer zentralen Kategorie moderner Literatur». I *Authentizität. Diskussion eines ästhetischen Begriffs*, redigert av Susanne Knaller og Harro Müller, 82–114. München: Wilhelm Fink.
- Meyer-Gosau, Frauke. 1997. «Sehnsucht nach der Vormoderne. Christa Wolfs ‘ärger Weg’ zur gesamtdeutschen Autorin». I *Deutschsprachige Literatur der 70er und 80er Jahre. Autoren, Tendenzen, Gattungen*, redigert av Walter Delabar og Erhard Schütz, 268–285. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Moi, Toril. 2011. «Skam og åpenhet». *Morgenbladet*, 16.–22.12.2011.
- Müller, Harro. 2006. «Theodor W. Adornos Theorie des authentischen Kunstwerks. Rekonstruktion und Diskussion des Authentizitätsbegriffs». I *Authentizität. Diskussion eines ästhetischen Begriffs*, redigert av Susanne Knaller og Harro Müller, 55–67. München: Wilhelm Fink Verlag.
- Pedersen, Henrik Keyser. 2018. *Karl Ove Knausgård-bibliografi* (sist oppdatert 05.12.2018). knaus@bibliografi.no
- Rössner, Michael og Heidemarie Uhl. (red.). 2012. *Renaissance der Authentizität? Über die neue Sehnsucht nach dem Ursprünglichen*. Bielefeld: transcript.
- Rousseau, Jean-Jacques. 1959. «Les Rêveries d’un promeneur solitaire». I *Oeuvres complètes de Jean Jacques Rousseau*, tome I: *Les Confessions, autres textes autobiographiques*, éditions publiées sous la direction de Bernard Gagnébin et Marcel Raymond, 993–1100. Paris: Gallimard.

- Schiller, Friedrich. 1986 [1795]. *Über naive und sentimentalische Dichtung*. Stuttgart: Reclam.
- Schlisch, Jutta. 2002. *Literarische Authentizität. Prinzip und Geschichte*. Tübingen: Niemeyer.
- Schmidt, Nadine Jessica. 2014. *Konstruktionen literarischer Authentizität in autobiographischen Erzähltexten. Exemplarische Studien zu Christa Wolf, Ruth Klüger, Benjamin Wilkomirski und Günter Grass*. Göttingen: V&R Unipress.
- Stephan, Alexander. 1991 [1976]. *Christa Wolf*. München: Beck (Beck'sche Reihe; 630: Autorenbücher).
- Theml, Katharina. 2016. «Poetik der subjektiven Authentizität – *Lesen und Schreiben* (1968)». I *Christa Wolf Handbuch. Leben – Werk – Wirkung*, redigert av Carola Hilmes og Ilse Nagelschmidt, 273–277. Stuttgart: J.P. Metzler.
- Tjønneland, Eivind. 2010. *Knausgård-koden: et ideologikritisk essay*. Oslo: Spartacus.
- Trilling, Lionel. 1972. *Sincerity and Authenticity*. Cambridge: Harvard University Press.
- Varga, Somogy. 2011. *Authenticity as an Ethical Ideal*. New York: Routledge.
- Wolf, Christa. 1972. *Lesen und Schreiben. Aufsätze und Prosastücke*. Darmstadt: Luchterhand.
- . 1979. «Nun ja! Das nächste Leben geht aber heute an. Ein Brief an Bettine». I Bettine von Arnim, *Die Günderode*, 1983 [1925], 545–584. Leipzig: Insel.
- . 1984. «Eine Diskussion über Kindheitsmuster». *The German Quarterly* 57 (1): 91–95. <https://doi.org/10.2307/405210>
- . 1986a. «Unruhe und Betroffenheit. Gespräch mit Joachim Walther» (1972). I Christa Wolf 1986. *Die Dimension des Autors. Essays und Aufsätze. Reden und Gespräche 1959–1985*, bind II, 295–316. Berlin: Aufbau.
- . 1986b. «Ursprünge des Erzählens. Gespräch mit Jacqueline Grenz» (1983). I Christa Wolf 1986. *Die Dimension des Autors. Essays und Aufsätze. Reden und Gespräche 1959–1985*, bind II, 456–472. Berlin: Aufbau.
- Zeh, Juli. 2006. «Zwischenruf: Zur Hölle mit der Authentizität!». *Die Zeit* (39), 21.09.2006. <https://www.zeit.de/2006/39/L-Literatur>
- Zeller, Christoph. 2010. *Ästhetik des Authentischen: Literatur und Kunst um 1970*. Berlin: De Gruyter.
- Zuidervaart, Lambert. 2004. *Artistic truth: aesthetics, discourse, and imaginative disclosure*. Cambridge: Cambridge University Press.